

ББК ТЗ (4УКР) 6-385

**ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У ДОСЛІДЖЕННІ ПОВСЯКДЕННОСТІ
УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКІВ 1920-1930-х рр.: АНАЛІЗ ЕПІСТОЛЯРНОЇ
СПАДЩИНИ А.КРИМСЬКОГО, К. ХАРЛАМПОВИЧА ТА Н. ПОЛОНСЬКОЇ-
ВАСИЛЕНКО**

А. В. Гедьо, Ю. В. Іорданова

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено особливості повсякденного життя українських істориків початку 1920-1930-х рр. на базі аналізу матеріалів листування науковців за гендерним принципом. Прослідковано основні тенденційні явища та відмінності в особливостях життя, як у жінок-науковців, так і у науковців чоловічої статі. Аналіз матеріалів листування свідчить про відмінності у емоційній складовій листів, сприйняття тогочасної дійсності між чоловіками-дослідниками та жінками-істориками. Зроблено певні висновки за підсумками аналізу джерел та перспективи для подальшого дослідження з поданої теми.

Ключові слова: епістолярна спадщина, повсякденність, науковці, листи, наукова робота, радянська влада, карально-репресивний апарат.

Дослідження повсякденності є своєрідною «призмою» для розуміння та більш яскравого відображення політичних, економічних та соціокультурних процесів, що відбуваються у країні. У той самий час дослідження повсякденності за гендерним принципом надає змогу більш детально та глибоко дослідити період в цілому, а також стан суспільства, науки та культури.

Так, вивчення побуту наукової інтелігенції будь-якого періоду дає змогу більш детально зрозуміти тему, розгледіти інші, неофіційні її боки. Зокрема, аналіз епістолярію науковців надає унікальну можливість не лише подивитись на ситуацію з неофіційного боку, а й простежити емоційний бік проблеми, значущість у ній «людського фактору».

Персоніфікований підхід до вивчення історії передбачає пошукову роботу й критичний аналіз усіх видів інформаційних джерел із відомостями про конкретну особистість. Окреме місце серед таких джерел належить епістолярній спадщині, що має яскраво виражене соціальне підґрунтя: висвітлює історичну дійсність, певне суспільне середовище, у якому жив і працював автор листів, інтереси, емоції, особисті переконання і погляди окремої персоналії. Вони дозволяють зрозуміти людину та її вчинки в конкретній ситуації, вловити те, що відрізняє її повсякденність - від життя інших, що знаходяться в тих же обставинах.

Актуальність теми характеризується саме важливістю простеження тенденцій щодо впливу побуту наукової інтелігенції на розвиток безпосередньо наукового знання, та важливості цих аспектів для більш глибокого розуміння життя тогочасної інтелігенції та загальної ситуації у наукових колах країни саме з боку розгляду гендерного аспекту з питання.

Новизна дослідження полягає в тому, що на сьогодні відсутні наукові дослідження, в яких би порівнювалося побутове життя наукової інтелігенції протягом 1920-1930-х рр. на основі матеріалів особистого листування, як чоловіків-істориків, так і жінок, виокремлюючи гендерний аспект, як принцип аналізу.

В історіографії проблеми виділяються два періоди: радянський та сучасний.

Узагальнюючу картину формування радянської наукової інтелігенції у перше десятиріччя більшовицької влади подано у дослідженні Л. В. Іванової [1]. У цій праці

докладно розглянута державна політика щодо наукової інтелігенції, зміни в умовах праці та побуту науковців, окремий розділ присвячено «національним загонам наукової інтелігенції», у тому числі й української, але їй також притаманні усі штампи радянського часу. Так, занадто перебільшена роль Комуністичної партії в організації наукових досліджень та непомірно велика увага приділена участі партійної номенклатури в пропаганді марксистсько-ленінської теорії. Ці ж недоліки яскраво виражені у монографії М. А. Бистрова, присвяченій проблемам розвитку вищої школи в УРСР у 20-30-і рр. ХХ ст. [2]. У праці Л. І. Ткачової [3] українська інтелігенція розглядається як прошарок радянського народу, головною метою якого є побудова соціалістичного суспільства з усіма уявними його перевагами над капіталізмом. Цінність цього дослідження полягає передусім у зібраному в ньому багатому фактичному матеріалі, що стосується формування й діяльності зазначеної верстви населення.

Важливе значення для сучасних дослідників має праця, видана до 60-річчя Академії, де чи не вперше було наведено докладний список дійсних членів й членів кореспондентів, що значно полегшило подальшу дослідницьку роботу над підготовкою біографічних нарисів про еліту української науки [4].

Докторська дисертація Л. В. Матвеевої стала одним з перших історико-джерелознавчих досліджень цієї проблеми, де на ґрунтовній документальній базі було проаналізовано головні етапи розвитку Академії й висвітлено долі провідних вчених [5]. У фундаментальній колективній праці «Історія Національної Академії наук України в суспільно-політичному контексті. 1918 – 1998» висвітлено об'єктивну, на рівні сучасних громадських і наукових вимог історію становлення та розвитку Академії з урахуванням загальноукраїнських суспільно-історичних подій.

Варто звернути увагу на працю І. Біласа «Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953 рр.» [6] та статті В. Пристайка «Жертви терору. Як ДПУ боролися з українською академічною наукою. (Політичні процеси 20 – 30-х рр.)» [7].

На окрему увагу заслуговує дослідження М. Робінсона «Российское славяноведение: судьбы научной элиты и учреждений Академии наук», в якій автор змальовує становище Академії наук СРСР та УАН протягом кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ ст., реакції самих науковців на зміни у цій сфері, а також тяжкі умови «виживання» науковців [8].

Мета даної розвідки полягає в тому, щоб на основі узагальнення і аналізу архівних джерел, опублікованих матеріалів та наукового доробку попередників відтворити повсякденне життя академічної еліти України та порівняти умови життя та роботи тих науковців, які працювали за радянських часів (зважаючи на гендерну політику радянської влади) на підставі аналізу епістолярної спадщини академіків ВУАН А. Ю. Кримського, М. С. Грушевського, К. В. Харламповича, М. І. Яворського, Д. І. Багалія, Н. Д. Полонської-Василенко та О. Д. Багалій-Татаринової.

Тяжка інтелектуально-розумова робота, різноманітні утиски та проблеми (починаючи від нестачі паперу та закінчуючи особистими переслідуваннями), звичайно, не найкращим чином відбилися на загальному стані наукового потенціалу України. Але, на превеликий жаль, самими втомами тут не обійшлося – в таких умовах вразливі до цих питань науковці просто згасали на очах: здоров'я все слабшало і сил на працю ставало все менше. Можливо, такий перебіг подій і був метою радянського репресивного режиму в ці роки? Адже за таких умов вчені не те що не могли висувати занадто революційні думки та відкрито суперечити тогочасним концепціям, вони не мали сил просто спокійно та самовіддано працювати – а тому майже й не вистачало духу на опозиційні погляди. Так, на слабе здоров'я скаржився й А. Кримський до М. Астермана у своєму листі від 6 лютого 1924 р.: «Но, конечно, в дальнейшей работе, когда я уже имею букву «В» в своих руках,

всякое мое заболевание будет, очевидно, служить к замедлению обработки словаря. Угроза ж [е] для моего здоровья имеется серьезная. 24 января стечение неприятностей, как со стороны авторов, так и со стороны типографии привели меня к нервному удару. Беладона, кофеин, диуретин возвратили мне опять дыхание и я опять работаю не покладая рук, но более чем ясно, что работать при таких обстоятельствах крайне тяжело» [9].

Таким чином, українські науковці, зокрема, історики, кульмінаційний етап роботи яких припав на 1920-і рр. вимушені були працювати в умовах, в яких часом нестерпно було навіть жити. Але нестача матеріалів для забезпечення фізіологічних потреб не зламали в багатьох з них прагнення поширювати науку серед широких мас, працювати, не знаючи, що стане з тими працями завтра.

Епістолярна спадщина А. Кримського є досить яскравим джерелом з історії повсякденності (хоча це і не є основною темою листування науковців). З листів можна дізнатися про те, що й життя за теренами України науковців «у вигнанні» не було надто солодким, так звані «комунальні» проблеми торкнулися кожного, а декого навіть ледве не загнали до труни. Щонайбільше вражає: ніхто у своїх листах відкрито не жалівся, хоча кожен й жив на останні копійки, більше уваги запальні дослідники приділяли проблемам, пов'язаним з неможливістю дістатися потрібних матеріалів, опублікувати певні праці та зв'язатися з потрібними колегами. Саме це й свідчить про завзяту та самовіддану працю на користь української науки.

В аспекті зазначеної проблеми важливе значення мають матеріали листування К.В. Харламповича. Костянтин Васильович Харлампович (18.07.1870 - 21.03.1932) - автор понад 150 наукових праць, член-кореспондент Російської та академік Української академії наук, професор Казанського університету, співробітник і член багатьох наукових товариств. Академічний статус К. В. Харламповича, його тривала викладацька діяльність, членство у багатьох наукових товариствах, а також природна комунікабельність сприяли відкладенню численного епістолярію.

Так, досить активним було листування К. В. Харламповича з О. І. Соболевським (видатний російський лінгвіст, палеограф, історик літератури, славіст).

У перші роки радянської влади О. І. Соболевський відчув на собі весь трагізм того, що сталося. Його академічну квартиру в Петрограді було опечатано. З неї, завдяки неймовірним зусиллям О. О. Шахматова, вдалося врятувати наукову бібліотеку та архів. Влітку 1918 р. О. Соболевський був заарештований, і тільки заступництво вчених врятувало його [10]. У непрості для вченого 1920-і рр. він не припиняв письмового спілкування з колегами та учнями, які нерідко просили про допомогу, розповідали про свої долі, шукали наукового заступництва. Серед респондентів О. І. Соболевського було багато відомих учених: К. В. Харлампович, В. О. Богородицький, В. М. Перетц, О. М. Селіщев, Д. К. Зеленін та ін. [11].

З цього спілкування нам випадає можливість дізнатись про життя науковців в цілому, та зокрема самого К. Харламповича у 1900-1930-х рр. Життя не давало йому можливості довго всидіти на одному місці та працювати в спокійній товариській атмосфері. Влада категорично не поділяла поглядів дослідника на історію церкви, за що й влаштувала йому численні переслідування.

Листи К. В. Харламповича О. І. Соболевському наприкінці 1917 р. свідчать, що більшовицька влада досить швидко почала вторгтися в сферу вищої освіти. Принцип відносної автономії наукових установ та університетів, що раніше існував, тепер виявився неприйнятним. Як зазначав К. Харлампович: «судьба самих університетов висит на волоске, и долго ли они просуществуют, как таковые, неизвестно» [12]. Незважаючи на таке складне становище, старе університетське

керівництво прагнуло пом'якшити удари, спрямовані, насамперед, на установи ідеологічно чужі новому ладу.

1921 рік був ще повний побутових та організаційних труднощів для представників академічної науки, хоча життя поступово і налагоджувалася, але на початку року частина наукового співтовариства все ще була вражена апатією.

Так, восени 1921 р. К. В. Харламповича й ще декількох професорів було відсторонено від читання лекцій у Казанському університеті. Серед підстав цього рішення перед вели політичні та ідеологічні. Остаточно він був виключений зі списку викладачів рішенням ученої ради від 30 грудня 1921 р. Причина також пербувала в ідеологічній сфері. «Пока же отстранили от чтения лекций, и если за октябрь получил ещё жалованье, а некоторые ещё и паёк, то это, вероятно, последняя связь наша с университетом. – писав К. В. Харлампович, і продовжував. – Следом за нами устраниён отсюда ещё один преподаватель факультета общественных наук – Фармаковский, – человек уже совсем неповинный в духовно-академическом образовании, как трое предыдущих» [13].

У ситуації, що склалася, К. В. Харлампович розглядав можливість переїзду навесні наступного 1922 р. до Києва, адже вченого ще у 1919 р. було обрано академіком УАН. «Мне придётся, конечно, – писав він, – весной держать курс на юго-запад. В Киевскую академию наук меня настойчиво зовут и сердятся, что не еду» [14]. Проте він не поспішав з прийняттям остаточного рішення: «У меня есть отговорка. Они сами писали, что в Киеве жизнь недёшева, паёк невелик, жалованье недостаточное и выдаётся неаккуратно. Правда, и в Казани этим занимаются не очень усердно, и при дороговизне здешней жизни создаются условия, не очень благоприятствующие учёной работе. И это тем более, что наше электричество, вообще горящее тускло, на манер лучины, последнее время, недели с две, по вечерам совсем отказывается служить» [15].

Доля науковців в еміграції також не була безхмарною. Так, 21 листопада 1923 р. К. Харлампович знову повідомляв О. Соболевському про тяжку емігрантську долю своїх казанських колег. «Любопытно, - писав він, - как наши ссыльные чувствуют себя там. Один из легально уехавших за границу (Николай Никанорович) [Ймовірно, йдеться про історика церкви Н. Н. Глубоковського] готовится вернуться в Россию: так плохо там живется» [16].

З листа К. В. Харламповича до М. М. Бережкова, написаному в березні 1932 р., яскраво видно обмеженість владою професійної діяльності науковця. Так, К. Харлампович зазначав: «Я все еще не служу, работы имею много, – так много, что не успеваю московских газет прочитывать... Какой работы? Посетил 8 школ (трудовых) выписывая ненужную им педагогическую литературу, которую они могли бы передать в Научно-исследовательский институт педагогики (его поручение и выполняю). После большого перерыва опять появилась в немалом количестве корректура. Попадает и другая работа из Держвидава. Она часто механическая, но тем лучше: нет затрат умственной энергии, а заработок дает не меньший, чем иная умственная работа» [17]. З цього листа нам також вдалося вгледіти не попереднє прагнення «работы для работы», а вимушену діяльність «роботы для заработка».

Так, повертаючись до подій 1920-х рр., варто зауважити, що діяльність вченого вже тоді потерпала від неабияких переслідувань. Нова державна ідеологія завдала серйозного удару й по діяльності очолюваного К. В. Харламповичем наукового товариства. «Письмо начал месяц назад, – писав він О. І. Соболевському 21 листопада 1923 р. – по обстоятельствам, не кончил. В это время произошли кое-какие события. Областной комитет партии предписал комбинату издательства и печати «разгрузить» себя от печатания 5 научных журналов, между прочим «Известий

Общ[ест]ва археологии», в интересах марксистской литературы. Наша «песенка спета»», – гірко нарікав учений [18].

Наприкінці 20-х рр. ХХ ст. життя К. Харламповича набуло ледь не нестерпної гіркоти. Почалися матеріальні труднощі, у вченого пропало постійне джерело доходу. Так, в одному з листів до О. І. Соболевського про це йшлося: «С октября, - сповіщав він Соболевському, - живу авансами под гонорар за рецензии в «Україні». Но там не много наработаешь при 6 книжках в год...» «Правда, - сумно зазначав учений, - мне теперь одному немного нужно» [19]. Тобто можна говорити про початок та подальше посилення тенденцій застосування репресивного апарата щодо провідних представників інтелігенції, зокрема, К. В. Харламповича ще з початку панування радянської влади.

Цікавим для вивчення історії повсякденності науковців є листування між істориками М. Бережковим та К. Харламповичем. В особовому фонді М. Бережкова містяться шість листів від К. Харламповича, датовані 1931–1932 рр. Виходячи з цього можемо робити деякі висновки стосовно приятельських стосунків зазначених осіб. К. Харлампович відносився до М. Бережкова скоріш як до вчителя. Це було обумовлене не лише поважним віком останнього але ще й сферою наукових інтересів обох істориків. Листи ж, які зберігаються в Інституті Рукопису НБУВ, належать до часу, коли К. Харлампович вже переїхав до Києва, але вважав своїм обов'язком підтримувати зв'язки з літнім професором, хоча, взагалі, як зазначив вчений в одному з листів, він «радикально порвал связи» з Ніжином, й «втянулся в киевскую жизнь» [20]. Листування дуже різноманітне за змістом. Деякі з листів присвячені виключно запитанням про життя та здоров'я, приватним справам, фінансовим питанням (повернення боргів), привітанням з днем народження тощо.

Значно різниться характер матеріалів листування між жінками-істориками. Чи то ставлення радянської влади до жінок, як представників слабкої статі, було іншим, чи то жінки намагалися зробити свої листи більш позитивними та оптимістичними, - такий висновок можна зробити з матеріалів листування Н. Д. Полонської-Василенко з С. Яворницькою (дружиною відомого історика Д. Яворницького). Так, Наталія Дмитрівна жваво цікавиться життям приятельки, усіляко підтримує її у зв'язку зі смертю чоловіка. У той самий час, вона не акцентує увагу на своїх негараздах, зокрема, про нещодавно пережиту хворобу (грип у тяжкій формі) вона пише нібито «між іншим», та не надає цій події значної уваги. Але зміни загалом у державі неабияк позначились і на професійному житті дослідниці. У 20-х роках вона була звільнена ледь не з усіх займаних нею посад та ледве влаштувалася на роботу. Але, незважаючи ні на що, її листи «пронизані» громадською свідомістю, бажанням бути потрібною та допомагати. Саме такий характер має її лист до Серафими Яворницької, написаний в грудні 1933 р.: «Глубокоуважаемая и дорогая Серафима Дмитриевна. Я безконечно виновата перед Вами. Я давно получила уже Ваше письмо, такое сердечное и дружественное, в котором Вы описывали ход событий – и до сих пор не ответила на него, не поблагодарила за него и не выразила, как мы оба с Ник[олаем] Прок[офьевичем] порадовались хорошему исходу – в нем мы не сомневались, нужно добавить. Причина заключалась в том, что я заболела гриппом в довольно сильной степени, и этот же грипп помешает мне выполнить полностью Ваше поручение, так как в ближайшие дни я не выхожу из дома» [21]. Варто також зауважити, що життя Н. Полонської-Василенко не завжди справджувало її оптимістичні надії. Так, 1924 рік супроводжувався неприємним сюрпризом для дослідниці. У вересні 1924 р. матеріальне становище Наталії Дмитрівни було складним, оскільки в липні було закрито Археологічний інститут, де вона мала невеликий заробіток, з вересня її звільнили з посади завідувача школи (основний її заробіток, хоча вона раніше і сама намагалася звільнитися). Їй було заборонено

викладати як дружині «політичного злочинця». Але одночасно їй вдалося отримати посаду як нештатного постійного співробітника ВУАН - вона отримувала зарплатню за писання карток для словника з археології і мистецтва. Ці обставини Наталія Дмитрівна сприймала мужньо: «Всі ці катастрофи мало зворушували мене на тлі головної, і я переживала їх головним чином під кутом зору зменшення засобів до життя» [22].

Дещо відмінний характер мають листи О. Д. Багалій-Татарінової. Ймовірно, що такі настрої пов'язані з особистою трагедією дослідниці – смертю батька. Її психологічний стан можна кваліфікувати після смерті батька, як депресивний. Її думки все частіше почало займати питання смерті. Так, у листах початку 30-х рр. ХХ ст. ми знаходимо підтвердження щодо всіх цих суджень. Стомлена від складнощів життя, від незадоволеності своїм становищем, відчуваючи «сильний упадок сил, усталість серця», Ольга Багалій задається питаннями про те, як потрібно вмирати. І, як це не сумно, знаходить відповідь: «... я пришла к выводу, что так и нужно умирать, как умерли мои родители – на посту, на ходу» [23]. З часом до нестабільного емоційного стану додалися серйозні проблеми зі здоров'ям та фінансова криза через обмежену працездатність. Роки особистих втрат та інших психологічних травм, за зізнанням самої О. Багалій, підкосив її сили. Так, у листі від 16 жовтня 1934 р. жінка скаржиться Н. Д. Полонській-Василенко на цілий ряд симптомів які, на її думку, є яскравим свідченням того, що вона не даремно відчуває себе пригніченою, як морально, так і фізично. У зв'язку з вищенаведеними судженнями одразу постає питання – а чи є ті самі відмінності у повсякденному житті та їх висвітленні у листуваннях.

Задля вирішення поставленого питання повернемося до чоловічих листів. Так, найбільш цікавими є ті, в яких К. Харлампович розповідає про свій переїзд, про пошук праці, про характер його діяльності, про особливості буття академічного середовища та повсякдення академічної еліти в умовах продовольчих труднощів 1932 р., а також містять несподівані лірично-гумористичні відступи.

Перший лист був відправлений М. Бережкову на початку жовтня 1931 р. В цьому листі він повідомляв Михайла Миколайовича про те, що «Приютился у Константина Федосеевича. Пока ни должности, ни комнаты. Ищу того и другого» [24]. К. Харлампович зазначив, що йому пообіцяли місце бібліотечного співробітника в Інституті соціалістичного виховання, але він продовжує ходити по академічних інституціях і вже побував на засіданні Археографічної комісії. Решту часу вчений присвячував прогулянкам містом, яким він явно милувався: «Любуюсь красотами города», але його дещо засмучувала самотність, що відобразилося в останній фразі листа: «Компании нет» [25].

Порівнюючи свої побутові умови з умовами життя спільних знайомих обох вчених, які опинилися в Смоленську і проживали у маленькій, темній та сирій кімнаті, К. Харлампович писав, що він влаштувався значно краще: «хотя в проходной комнате, но в светлой, сравнительно теплой и в родной семье (хозяйева с родни по жене брата Михаила). Чувства одиночества не испытываю, приезжая из города на ночёвку» [26]. Цей лист цікавий тим, що через вказану кореспондентом домашню адресу – вул. Шулявська, можна уявити, де саме проживав вчений і як далеко йому було добиратися до центра міста, де знаходилися академічні установи, в яких він працював. До того ж цікавою деталлю, що містилася у постскрипті цього листа і характеризувала ситуацію з забезпеченням наукових працівників продовольством на початку 1930-х рр., було повідомлення про отримання К. Харламповичем 200 грамів хліба на день. Як видно з цієї приписки, це вдалося зробити завдяки допомозі дружини І. Турцевича, яка надала Костянтину Васильовичу необхідну для цього довідку.

Наступний лист К. Харламповича, датований 5 січня 1932 р. починався з виразу занепокоєння з приводу тривалої відсутності будь-яких повідомлень від М. Бережкова. Автор листа також повідомляв, що сам планував приїхати до Ніжина на початку січня, оскільки на цей час припадала 3 річниця з дня смерті його дружини Віри, яка була похована у Ніжині, але не склалося. Причиною такого стану справ, як свідчить текст листа, стала робота над коректурою журналів «Історик-марксист» та «Економіст-марксист», про співпрацю з якими, К. Харлампович вже повідомляв М. Бережкову раніше. Про кількість цієї роботи та її інтенсивність, з якою очевидно приходилося працювати вченому, говорить констатація ним того факту, що «работы много», але й «результат усиленных занятий – кровоизлияние в глазу» [27]. К. Харлампович писав, що це йому не заважає працювати далі, але цікаво, що зі слів автора листа, лікар порадив йому в цій ситуації лише дієту [28]. Зміст цитованого листа також свідчить про палке бажання К. Харламповича поспілкуватися з М. Бережковим особисто і повідомити про тогочасне академічне життя, але він не сподівався на таку можливість у найближчому часі. Натомість лист містить ще кілька дрібних, але вельми цікавих фактів, які можна використати для характеристики життя як наукової спільноти Києва, так й пересічних мешканців міста, які опинилися в скрутних обставинах перебоїв з постачанням продовольства, викликаних голодом 1932 р.

Таким чином, проаналізувавши епістолярій А. Кримського, Н. Полонської-Василенко, О. Багалій-Татарінової та К. Харламповича більш детально, можна ствержувати про тенденційний характер діяльності карально-репресивного апарату радянської влади щодо «неблагонадійних» видатних науковців. Але в той самий час варто відзначити відносно спокійне життя серед жінок-істориків. Звичайно, цей спокій «пестив» їх недовго, а голод спіткав усіх «неблагонадійних» науковців на їхньому творчому шляху. Але велику роль у поданому аналізі треба відводити емоційно-психологічному факторові, який керує, як думками, так і діями жінки. Перед владою стояла мета не просто змусити «замовкнути» діячів науки, а зламати творчу особистість, відбити усіляке бажання не підкорюватись радянській владі. Треба сказати, що всі ці завдання не завжди вдавалося втілити у життя. Вчені хоча і є творчими інтелегентними натурами, але в багатьох з них живе справжній патріотичний та боротьбистський дух, не виключаючи жінок. Жінки-науковці часом були більш сильними морально та раціональними, аніж чоловіки. На даному етапі дослідження можна лише говорити про відмінності у емоційній складовій листів, у відмінності сприйняття тогочасної дійсності між чоловіками-дослідниками та жінками.

У подальших працях з теми планується провести більш детальний огляд матеріалів листування жінок-істориків, аби можна було більш повно проаналізувати наявний матеріал та дійти до більш узагальнюючих висновків. Подане дослідження надасть змогу найбільш точно відтворити умови повсякденного життя науковців у 1920-1930-х рр. та безпосередній вплив на нього радянської влади та карально-репресивного апарату.

РЕЗЮМЕ

Проведенное исследование дало возможность проанализировать и сравнить условия повседневной жизни украинской академической элиты в течение 1920 – 1930-х гг., используя, в качестве определяющего, гендерный подход. Анализ эпистолярного наследия ученых, которые творили в начальный период существования советской власти, свидетельствуют о том, что фактически прослеживались определенные отличия в особенностях повседневной жизни между женщинами-историками и историками-мужчинами. В частности, отличия касаются

восприятия современной действительности женщинами и мужчинами, а также достигших их проблем.

Ключевые слова: эпистолярное наследие, письма, ученые, повседневность, научная работа, советская власть, репрессивный аппарат.

SUMMARY

The study gave an opportunity to analyze and compare the conditions of everyday life of the famous Ukrainian academicians in 1920 – 1930 employing the gender method. The analysis of the epistolary legacy of sciences, who worked during the early stages of the Soviet regime, proves that there were some differences in the everyday life of the women-historians and men-historians. In particular, the differences relate to the perception of the contemporary reality by women and men as well as their problems.

Key words: epistolary legacy, letters, scientists, everyday life, scientific work, the Soviet regime, repressive system.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Иванова Л. В. Формирование советской научной интеллигенции (1917–1927 гг.) / Л.В. Иванова. – М.: Наука, 1980. – 392 с.
2. Бистров М. А. Керівна роль КП(б) України у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму (1917–1937 рр.) / М. А. Бистров. – Харків: Вища школа, 1974. – 142 с.
3. Ткачова Л. І. Інтелігенція Радянської України в період перебудови основ соціалізму / Л.І. Ткачова. – К.: Наукова думка, 1985. – 190 с.
4. Академія наук Української РСР: Персональний склад. Дійсні члени (академіки АН УРСР). Члени-кореспонденти. 1919–1979 / Відп. ред. К. М. Ситник. – К.: Наук. думка, 1979. – 228 с.
5. Матвєєва Л. В. Національна Академія наук України: етапи розвитку та доля вчених (Історико-джерелознавче дослідження): автореф. дис. ... д-ра ист. наук: спец. 07.00.08 / Л. В. Матвєєва. – К., 1996. – 55 с.
6. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр. : суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. - Кн. 2 / І. Білас. – К. : Либідь ; Військо України, 1994. – 688 с.
7. Пристайко В. Жертви терору. Як ДПУ боролися з українською академічною наукою. (Політичні процеси 20 – 30-х рр.) // 3 архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – №1. – К., 1994. – С. 70-88.
8. Робинсон М. А. Судьбы академической элиты: Отечественное славяноведение (1917 — начало 1930-х годов) / М.А. Робинсон. - М., 2004. - 430 с.
9. Матвєєва Л. В. Епістолярна спадщина Агатангела Кримського (1890 - 1941) / Л. В. Матвєєва: НАН України. Інститут Сходознавства ім. А. Кримського. – К., 2005. – Т.2. – С. 78.
10. «Нестор славянских филологов» (об академике Алексее Ивановиче Соболевском). [Електроний ресурс]. - Режим доступу: <http://old.portal-slovo.ru/rus/philology/russian/586/12221/>.
11. Медовкіна Л. Ю. Матеріали листування К. В. Харламповича та О. І. Соболевського як джерело з історії наукової еліти 20-30-х рр. ХХ ст. / Л. Ю. Медовкіна // Історичні і політологічні дослідження. - № 2 (42), 2009. – С. 32–39.
12. Российский государственный архив литературы и искусства, ф. 449, оп. 1, д. 392, л. 16 об. – 17.
13. Там же,
14. Там же, л. 22. – 22 об.

15. Там же, л. 22 об.
16. Там же, л.23.
17. ІР НБУВ. - Ф. 3. - Спр. 55997. – Арк. 1.
18. Добров П. В. Костянтин Васильович Харлампович (1870–1932 рр.): інтелектуальна біографія історика / П. В. Добров, А. В. Гедьо, Л. Ю. Медовкіна. – Донецьк, 2011. – С. 77.
19. Даниленко В. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки / В. Даниленко, Г. Касьянов, С. Кульчицький. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 83.
20. Ковалевська О. Професійні та приватні зв'язки представників старої наукової еліти в світлі листування І. Турцевича й І. Йонинаса / О. Ковалевська // Історіографічні дослідження в Україні. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2010. – Вип. 20. – С. 261.
21. Листи Наталії Полонської-Василенко до Серафими Яворницької / В. Новійчук // Народна творчість та етнографія. — 2010. — № 4. — С. 75-80.
22. Бонь О. І. Історія повсякденності української наукової інтелігенції (за матеріалами фонду Миколи Прокоповича Василенка в ЦДАМЛІМУ) / О. І. Бонь // Література та культура Полісся : збірник наукових праць. – Ніжин: Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя, 2010. - Вип. 60. - С .104-112.
23. Андросова-Байда Д. Феномен жінки-історика 1920-х рр.: механізми творення нової ідентичності / Д. Андросова-Байда // Історіографічні дослідження в Україні: 36. наук. пр. – 2008. – Вип.19. – С. 23-41.
24. Там само.
25. ІР НБУВ, ф. 3, спр. 55992, арк. 1.
26. Там само, арк. 1.
27. Там само.
28. Там само, ф. 33, спр. 58, арк. 1.
29. Там само, ф. 357, спр. 6, арк 1.